Români din Ţara Românească şi Moldova în Italia în epoca modernă

Horaţiu BODALE

Dacă românii transilvăneni vor ajunge în Italia cu precădere prin intermediul Bisericii Greco-Catolice, românii din Principate se vor îndrepta spre Pen. Italică în cadrul unor călătorii de cunoaştere a Europei sau în dorinţa de a „deprinde" artele frumoase şi literatura sau pentru a studia la universităţi italiene.

Călătorii români în Italia sunt prezenţi într-un număr mai restrâns în sec. XVIII şi din ce în ce mai numeroşi după 1800, în plină epocă fanariotă.

În timpul domniei lui Constantin Mavrocordat sunt trimişi la Veneţia doisprezece tineri boieri de origine greacă, scopul prezenţei lor în oraşul lagunar fiind acela de a urma cursurile univeritătţii veneţine şi de a aprofunda valorile culturale specifice acestei regiuni, valori de care se simţeau profund ataşaţi, prin similitudini originare[1].

Tânărul Gheorghe Asachi, licenţiat în filosofie şi arhitectură al universităţii din Lemberg[2] s-a îndreptat spre Roma, pentru a studia literatura, artele frumoase şi pentru a iniţia o serie de cercetări arheologice[3]. În drumul său Asachi s-a oprit la Veneţia, Padova, Ferrara, Bologna, Florenţa, Siena şi Viterbo, în Roma sosind la data de 11 iunie 1808[4]. Primele obiective vizitate de Asachi au fost Columna lui Traian şi catedrala Sf. Petru. În dorinţa sa de a se familiariza cu spiritualitatea italiană coboară spre sudul Italiei la Napoli. Ca orice turist străin ajuns aici, urcă pe Vezuviu şi trece în revistă ruinele din Pompei[5].

Pe parcursul unui an, Asachi a învăţat italiana, fiind în măsură să citească în original lucrările clasicilor italieni dintre aceştia fiind atras în mod special de Petrarca[6]. Totodată urmează studii de pictură în atelierul lui Michele Keck sau de sculptură cu Canova. Datorită acestor studii, Asachi ajunge să cunoască în profunzime cercurile artistice romane. Aşa o vede pentru prima oară pe Bianca Milesi. Provenind dintr-o nobilă familie lombardă, Bianca Mielesi era o persoană interesată de tot ceea ce înseamnă cultură. Îndrăgostit de Bianca Milesi, Asachi este din ce în ce mai mult influenţat de aceasta. Citindu-i pe Platon, Tacitus dar şi pe Rousseau şi Alfieri, studiind matematica şi având tangenţe cu pictura, Bianca Milesi a moştenit din vechiul spirit latin, inteligenţa incisivă mereu dispusă la noi căutări[7].

Deşi a dorit să deprindă tainele sculpturii şi a picturii, sub influenţa frumoasei milaneze, Asachi se apropie din ce în ce mai mult de litere. Astfel ajunge să cunoască şi să îndrăgească opera lui Alfieri, intermediarul nefiind altcineva decât Bianca Milesi. Pentru ea a scris Asachi un număr destul de mare de poezii italiene, cea mai mare parte petrarchizate, poezii în care Leuca[8] apare în mijlocul unei naturi mereu regenerate de prezenţa sa.

În două dintre poeziile romane: *„La Italia"* şi *„La Tibru"*, scrise în 1809 şi 1810, Asachi relevă percepţiile sale italiene. Şi el, ca apoi toţi intelectualii români care-i vor călca pe urme, a fost legat de Roma prin prisma unui trecut originar şi a asumării unei latinităţi compatibile cu valorile romane antice. Această evocare nu semnifică în mod obligatoriu şi deplângerea degradării prezente. Decăderea şi în final degradarea materială a

---

1 Al. Ciorănescu, *Italia în literatura românească*, în *Roma*, XII, nr.2, 1932, p.23.

2 Gh. Asachi, *Fragment din memoriile călătoriei unui român în 1808*, în *Adaos literar la Monitorul Oficial al Moldovei*, Iaşi, 1861, p. 13

3 Claudiu Isopescu, *Il poeta Giorgio Asachi in Italia*, Livorno, 1930, p. 10.

4 *Ibidem*.

5 Gh. Asachi, *op. cit*, p.15.

6 Claudiu Isopescu, *op. cit*,p. 29.

7 Ramiro Ortiz, *Asachi e il Petrachismo rumeno*, în" *Atti del Convegno Petrachesco"*, Arezzo, 1929, pp.8-9.

8 Pseudonim literar de sorginte arcadiană pentru Bianca Milesi.

Revista Bistriţei, XXI/2, 2007, pp. 109-116

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

vestigiilor antice nu însemnă nici pe depare alunecarea spre derizoriu şi profan. Ruinele şi templele decăzute semnifică o evoluţie istorică naturală şi raportarea societăţii la un nou gen de valori. Această evoluţie istorică îşi justifică valorea şi consistenţa prin literaţii, artiştii sau călătorii italieni care au urmat anticei Rome.

Dintre celelalte poezii scrise în timpul perioadei romane, sonetul italian *„In occasione del volo aerostatico dell'Illustre Donna la Signora Blachard"*, apărut în ziarul *„Il Campidoglio"*, la 26 decembrie 1811, i-a oferit prilejul de a fi ales membru în **Societa litteraria romana**, calitate la care Asachi se raportează mereu autointitulându-se: „Mădulariul al Academiei din Roma"[9].

În anul 1812, Asachi pleacă spre Moldova, dar păstrează o vie amintire Biancăi Milesi deşi nu o să se reântâlnească niciodată.

Reflexe ale influenţelor italiene asupra formării intelectuale a scriitorului moldovean se întâlnesc frecvent în opera sa. La fel precum munteanul Heliade Rădulescu, a fost promotorul curentului italienist în cadrul literaturii române moderne în formare. A fost adeptul preluării pentru limba română a ortografiei italiene şi a modelului construcţiei poetice. A susţinut preluarea cuvintelor şi expresiilor care lipsesc limbii române direct din italiană, dându-le o formă autohtonă şi a cerut introducerea caracterelor latine însoţite de ortografia italiană care, după afirmaţiile sale "e mai conformă cu pronunţia românească"[10].

A scris primele poezii după tipicul italian mărturisind că „lipsit de modele clasice în limba română m-am îndreptat pe cât se putea după regulile poeziilor italiene,ce sunt mai conforme cu geniul limbii noastre"[11]. Modelul italian va rămâne în ceea ce-l priveşte pe Asachi, un model demn de urmat de o cultură românească aflată în căutarea unei identităţi proprii, identitate menită să canalizeze atât valori materiale cât şi spiritual-culturale. Fără prozeliţi în spaţiul cultural românesc, aceste idei rămân circumscrise operei lui Asachi, ceea ce o face lesne de identificat.

O influenţă hotărâtoare în ceea ce priveşte orientările intelectuale ulterioare a avut-o Italia şi asupra primilor bursieri ai statului trimişi la Universitatea din Pisa. Ei au fost în număr de patru, elevi ai Colegiului Sfântul Sava din Bucureşti şi susţinuţi financiar de Eforia Şcoalelor, instituţie condusă în acea perioadă de ardeleanul „latinist" Gheorghe Lazăr. Anaforaua prin care eforii solicitau Domnului să aprobe hotărârea lor datează din 17 martie 1820 şi motivează această acţiune prin lipsa cronică de profesori cu o formaţie de specialitate consistentă, lipsă resimţită de tot sistemul de învăţământ românesc de la începutul secolului XIX: „Pe lângă alte bunătăţi ce s-au revărsat asupra patriei noastre de la venirea în scaun a Înălţimii Tale, am chibzuit că este de mare trebuinţă a trămite patru ucenici români, care vor cunoaşte a fi destoinici în învăţătura limbii elineşti, la şcoalele din Pisa din Italia, cu cheltuială din venitul Casei Şcoalelor, ca să înveţe în limba italienească meşteşugurile filosofeşti şi după vreme să poată prinde locul dascălilor ce sunt trebuincioşi la şcoalele de aici"[12].

Domnul Alexandru Şuţu aprobă această hotărâre. Cei patru bursieri trimişi la Pisa au fost Eufrosin Poteca, Constantin Moroiu, Simeon Marcovici[13] şi Ion Pandele[14].

Din perioada studiilor lui Eufrosin Poteca la Pisa s-au păstrat câteva scrisori, scrisori relevante vizavi de cursurile urmate la universitate şi de performanţele şcolare ale celor patru bursieri. Una dintre acestea, datată 10 februarie 1822, este adresată mitropolitului Ungrovlahiei din acea perioadă, Dosoftei, scrisă în greacă, scoate în evidenţă tocmai aspectele menţionate: „Eu afară de limba italiană şi latină am studiat atât de bine filosofia, încât îndrăznesc a spune că şi a o preda aceasta sunt vrednic. Am citit şi altele teologice, istorice şi politice nu puţine, dar mărturisesc nedesăvârşirea. Costache fratele lui Matei[15], a dat faimă în Pisa cu latineasca şi înscris în legi progresează excelent. Simeon Marcu, dedat la limba franceză şi la înalta filologie, a progresat nu puţin. Ion Pandele s-a făcut admirarea profesorilor pentru că dedat la matematici, a învăţat geometria într-un an asemenea cu profesorul"[16].

---

[9] Claudiu Isopescu, *op. cit.*, p.65.

[10] *Ibidem*, p.79.

[11] Al Ciorănescu, *Italia în.....*, în *Roma*, XII, 1932, nr.3, p.24.

[12] V. A. Urechea, *Istoria Românilor*, vol. III, Bucureşti, p.85.

[13] Al. Marcu, *Un student român la Pisa şi Paris către 1820: Simion Marcovici*, în *Revista Istorică*, XV, 1929, nr. 1-3, pp. 17-19.

[14] D. Theodorescu, *Eufrosin Poteca*, Bucureşti, pp. 11-12.

[15] Este vorba de Constantin Moroiu.

[16] I. Bianu, *Întâi bursieri români în străinătate. Scrisori ale lui Eufrosin Poteca 1822-1825 (bursier la Pisa)*, în *Revista Nouă*, I, 1888, p.422.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

La jumătatea anului 1823, cei patru alumni români părăsesc Universitatea din Pisa pentru a continua studiile la Paris, de unde s-au întors în ţară în calitate de absolvenţi, mai puţin Ion Pandele care a murit în timpul studiilor. Chiar după întoarcerea în patrie cei trei tineri români, deveniţi profesori şi-au păstrat interesul pentru cultura italiană. Astfel apare în 1836 traducerea în română a „Văduvei Viclene" a lui Goldoni, traducere datorată lui Constantin Moroiu, iar între 1846 1851 Simeon Marcovici a tradus tragedia lui Buchi: „Francesca de la Rimini" precum şi „Filip" şi „Orest" ale lui Alfieri.

Din poziţia omului dornic să călătorească, să vadă şi să înveţe cât mai multe din realizările artistice, spirituale şi tehnice ale Europei, Constantin Radovici de la Goleşti, din puternica familie boierească a Goleştilor, rămas în istorie ca Diniciu Golescu, a întreprins o călătorie iniţiatică în câteva ţări de pe bătrânul continent. Cu siguranţă că familiile boiereşti din Ţara Românească şi Moldova au avut legături pe tot parcursul epocii premoderne cu Italia, toţi fanarioţii ca foşti dragomani ai Porţii vorbeau fluent limba italiană, trimiţând chiar tineri boieri români la studii în şcolile italiene.

La vârsta de 47 de ani Dinicu Golescu porneşte să cutreiere Europa Occidentală. Acest lucru se întâmpla în anul 1824. În dorinţa de a conferi un scop practic călătoriei sale, Golescu şi-a propus să transpună în scris impresiile acumulate în această perioadă. Menirea scrierii sale este dezvăluită încă de la începutul însemnărilor, aceea de a ilustra „deosebirea şi a semănăturilor, cum şi apele şi poştele şi orice obicei sau faptă bună am văzut, spre folosul naţiii mele am însemnat, arătând şi urmările cele rele ce cunosc ca să nu urma în patria noastră, carele nelipsind hotarât, nici noi cinste, nici norodul fericire, nu putem dobîndi"[17].

Fervenţa cu care boierul muntean îşi *îndestulează* setea de cunoaştere şi progres, îşi găseşte explicaţia în idealismul său plin de contraste şi extreme simbolice. Cu un discurs *avant la lettres,* de exprimare modernist realistă, dar cu imagini tuşate în nuanţe romantice şi conţinând un evident substrat iluminist retard, Golescu este printre cei puţini, care în prima jumătate a secolului XIX, văd în scris un mijloc de promovare a unor raţiuni practice imediate şi absolut necesare.

Pentru început cunoaşte Italia prin intermediul portului spre Adriatica, Trieste. Fin observator şi foarte atent să nu-i scape nici un detaliu, descrie arhitectura oraşului care-l încântă. Casele sunt „mai toate frumoase, lucrate cu arhitectură şi toate în linie. Pardoseala uliţelor nu crez că va mai fi în altă parte. Frumuseţea lor şi temeiniciia sunt vrednice de vedere, căci sunt foarte late, drepte şi cele mai multe taie cruciş, pardosite cu lepezi de piatră mari..... Pe amândoo părţile casilor, loc osibit, cu stâlpi de piatră, late ca de un stânjin, pentru cei ce umblă pe jos....."[18]. Totodată surprinde caracteristica esenţială a acestui oraş, aceea din care îşi trage seva prosperităţii sale economice. Trieste este prin excelenţă un oraş comercial unde „vede omu un norod necontenit alergând, şi bez pământeni, sunt şi mulţi străini din toate părţile, fiind mare schelă cu porto-franco"[19].

Următoarea ţintă a voiajului este Veneţia, dar nu părăseşte Triestul înainte de a remarca faptul că există în oraşul adriatic un teatru foarte mare şi frumos în care încap peste 3500 de oameni, reprezentaţia la care a asistat împreună cu alte 2000 de persoane, a fost impresionantă , „încât n-au fost 100 oameni aceia pe care nu i-am văzut ştergându-şi lacrămile"[20]. Nu lasă să-i scape nimic în privinţa aspectelor practice ale vieţii de zi cu zi, de la costurile de hrană şi întreţinere şi până la întocmirea unui tablou complet al pieţii triestine. Astfel, precizează că „felurimile de verdeţuri şi de legumi sunt cu îndestulare; aşijderea şi poamele, cum mere, pere, cireşe, vişine, prune, nuci, alune, gutui, pepeni verzi şi galbeni, struguri, smochine, caise, zarzăre, scoruşe, moşmule, lămâi, rodii, iar portocalile - 20 la un sfanţ; şi toate celante eftine....."[21]. Este plăcut surprins de imaginea agresivă prin diversitate şi exotică pentru un muntean, a cantităţii uriaşe de peşte şi a multitudinii speciilor pescuite: „felurimea şi mulţimea peştelui este nesocotită, din care sardele, peşte roşu, şchilopsar, licurini, heli, midii, stridii, raci, căride, scoici, ahivade, ctenii, supii, melanurii, rufi, palamide, gufari, zmaridii, salahii, chefali, barbuni, calamarri, pagurii, petalide, zvurducle, pine, stacoji"[22]. Tot maldărul detaliilor care *potopesc* hârtia introduc cititorul în viaţa cotidiană a unui triestin, prin intermediul lecturii devine el însuşi un locuitor al frumosului oraş port. Este acel locuitor interesat de confortul şi frumuseţea locuinţei sale, de buna stare a

---

[17] Am folosit ediţia îngrijită de G. Pienescu: Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*, Ed. Gramar, Bucureşti, 1998, p.7.

[18] *Ibidem*, p 105.

[19] *Ibidem.*

[20] *Ibidem*, p. 108.

[21] *Ibidem*

[22] *Ibidem*

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

pavajului pentru a nu-şi rupe picioarele sau murdări hainele, de preţurile pieţei sau diversitatea produselor, de bunul mers al afacerilor, dar nu în ultimul rând este mândru de frumuseţea oraşului său contopindu-se cu imaginea cu „toată marea, cât cuprinde vederea ochilor, plină de pînze carele au pe luntriile cele mari şi cele mici... şi mai vârtos înspre sară, când toate uliţile oraşului sunt luminate prin felinare mari şi vede omul tot oraşul şi toată marea parcă aprinsă..... loc unde tot omul carele din orice pricină nu mai găseşte mulţumire să trăiască unde va fi trăit, acolo meargă ca să-şi găsească mulţumire"[23]. Continua împletire a imaginilor de o plasticitate palpabilă cu pragmatismul listelor de preţuri, induc senzaţia, fără a ne fi teamă să alunecăm în derizoriu, că avem în faţă un ghid turistic, îngroşat ca limbaj, dar care te face să-ţi doreşti să ajungi în locurile descrise.

În ceea ce priveşte drumul cu vaporul-curier dinspre Trieste spre Veneţia, Golescu găseşte necesară o descriere amanunţită a acestuia, de la măsurarea coşului de fier „lung de patru stânjeni" şi până la mecanismul de funcţionare, discursul fiind similar unui inginer mecanic care este pasionat de ceea ce vede, dorind şi el să realizeze aşa ceva[24]. Singura abatere de la expunerea tehnicistă constă în precizarea faptului că toate impresiile sale vizavi de această călătorie sunt acumulate la plecarea spre Veneţia şi deoarece la întoarcere: „am călătorit până în Trieşti 40 de ceasuri şi într-această toată vreme nici am mâncat, nici am dormit, ci numai am vărsat şi am plâns ca un copil mic"[25].

Veneţia se desfăşoară în faţa călătorului în toată grandoarea sa apusă, acoperită acum de uitarea părăginită a prezentului. Menţinându-şi realismul unui discurs care măsoară totul în stânjeni, de la Piaţa San Marco şi până la gondole, canale şi străzi, Golescu recurge la o comparaţie romantică vizavi de starea oraşului lagunar unde „vede cinevaş felurime de isvoade de zidiri, vede mulţime statue, încât poate zice omul că fieşcare case este o bucată antică, pentru care aleargă oamenii prin ţări spre a le găsi şi a le vedea în odăi, dar toate acestea au plecat spre o asha dărăpănare, încât poate sămui acest oraş cu un om trecut de 100 de ani, pe carele după ce l-au lăsat toate puterile şi să află întru aşa proastă stare, stă lângă el şi un tânăr voinic şi frumos, care priveşte cum din zi în zi, să dea bătrânului brânci în râpă"[26].

La Veneţia precum şi pe tot parcursul călătoriei sale, descrierile amănunţite al arhitecturii citadine se îmbină firesc, fără exagerări stilistice, cu instantaneele cotidiene legate de alimentaţie, preţuri şi viaţă economică.

Padova reprezintă pentru bunul gospodar muntean un exemplu de înţeleaptă orânduială şi inteligentă chibzuială a muncii, de la drumuri şi până la sistemul de irigaţii: „este aşezată piatra pe drum întocmai ca masa, apoi şi de amândoao părţile sunt şanţuri cu apă curgătoare, pe lângă care sunt alee de copaci mari..... pe amândoao părţile de drum sunt locurile de semănături şi fieşcare muncitor îşi are locul închipuit, întocmai ca o grădină, hotărât în patru colţuri şi împrejurat cu şanţ prin care curge apa. Şi când cunoaşte că semănăturile au trebuinţă de udătură, nu aşteaptă întâmplătoarea ploaie, ci închide şanţul de la vale prin stavila ce fieşcare are şi apa umflându-se se revarsă peste toate semănăturile..."[27].

La Vicenza admiră intensa viaţă culturală din micuţul oraş din nordul Peninsulei Italice, admiraţia transformându-se într-o peroraţie virulentă la adresa imobilismului cultural din Ţara Românească unde este un singur teatru, în Bucureşti „ce are norod poate peste o sută de mii şi de multe ori într-acest şi numai theatru, abia sunt 100 de oameni. Şi această micşorare[28] să pricinuieşte căci, în naţionalul românesc vorbesc limba nemţească, parcă ar fi silit acest norod de a şti toţi limba nemţească..... 200 de neguţători şi 20 boieri ce ştiu această limbă nu pot ţinea theatru, şi ceilalţi nepricepând, nu pot găsi plăcere, şi aşa naţia nu poate alerga[29]..... şi de ar fi vorbit în theatru în limba naţională şi 4 theatre ar fi puţine"[30].

Observăm că această atitudine se doreşte un impuls exemplificator spre coagularea unei culturi naţionale originale, substanţială prin conţinut şi îndeajuns de structurată ca să poată susţine dezvoltarea firească a limbii române. Distingem astfel distanţarea lui Golescu faţă de un curent heliadist atât de prezent în cercurile intelectuale muntene, de la jumătatea secolului XIX.

---

[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem*, p.107.
[25] *Ibidem*, p. 108.
[26] *Ibidem*, p.110.
[27] *Ibidem*, p. 115.
[28] Micşorare-lipsă de interes, cf. G. Pienescu.
[29] Alerga, a progresa rapid, a evolua într-un ritm rapid.
[30] Dinicu Golescu, *op. cit.*, pp. 117-118.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

Verona dezvăluie privirilor socotitoare ale boierului muntean buna sa orânduială în ceea ce priveşte relizările arhitectonice, drumurile chibzuite gospodăreşte şi fascinantul amfiteatru roman, martor integrat contemporaneităţii al unui trecut luminos[31]. La Brescia îi atrag atenţia „cişmele foarte frumoase, cu felurimi de statue şi zgheaburi mari de marmură, unde curge apa"[32].

Un lung popas al impresiilor şi al timpului cheltuit cu folos, îl întreprinde la Milano, feericul oraş lombard, emblemă a energiilor citadine amalgamate într-o permanentă efervescenţă modernizatoare. Primul contact produce un entuziasm rar întâlnit în însemnările măsurate ale lui Golescu: „acest frumos oraş ce au luat numire de Parisul cel nou, poate să se sfădească[33] cu toate oraşele ce până acuma am numit, pentru întâierea[34] frumuseţării, atât pentru clima lui cea dulce şi potrivită[35], cât şi pentru înfrumuseţarea cea de oameni alcătuită"[36]. În dorinţa sa de a reliefa importanţa şi frumuseţea diverselor clădiri milaneze, Golescu uzitează o permanentă comparaţie cu clădirile de utilitate similară din capitala Austriei. Astfel întâlnim imaginea catedralei Sf. Ştefan din Viena opusă Domului din Milano sau Scala cu Opera vieneză. Având amintiri dintre cele mai plăcute vizavi de Viena, autorul este surprins de anvergura civilizaţiei lombarde, anvergură care tinde să substituie referinţele etalon ale experienţei occidentale a munteanului interesat de modele. Milano este un oraş care exercită o atracţie irezistibilă astfel încât: „mulţi dintre voiajori, ce se întâmplă să vie o dată în Milan, rămân pentru mulţi ani. Unii împuţinează zilele ce au hotărât pentru alte locuri şi zăbovesc aci mai mult. Alţii merg de îş ridică familiile şi vin aciia, unde vieţuiesc ani"[37].

Observarea faptului că nobilimea dar şi burghezimea milaneză pleacă în timpul verii la moşii şi la băi, îi oferă posibilitatea lui Golescu să apeleze la o retorică iluministă întru totul. Este intrigat de faptul că boierimea română preferă să-şi petreacă majoritatea timpului în capitală, în preajma curţii domneşti, plămădind năzuiri deşarte ale unor ipotetice dregătorii. În locul acestor lâncezeli risipitoare mai de folos ar fi să meargă la moşii acolo unde îngrijindu-se de buna gospodărire, nu doar ar avea cu ce trăi, dar pe de altă parte ar avea o viaţă sănătoasă în aer liber şi totodată ar fi în mijlocul poporului, al ţăranilor. Poporul are nevoie de exemple, de călăuze, pentru a ieşi din starea de înapoiere în care se află. Cu toată virulenţa sa, discursul nu face altceva decât sa se constituie într-un mesaj, clar exprimat, către cei care cred că binele ţării înseamnă satisfacerea propriilor ambiţii, dar acest bine se ascunde în spatele unei gândiri de gospodar, conştient că exemplul său îl poate transforma într-un model demn de urmat[38].

Pavia este întruchiparea burgului universitar de tradiţie, care atrage „tinerii şi dintru alte ţări spre învăţătură"[39], dar om înzestrat cu un deosebit simţ practic, Golescu îşi îndreaptă atenţia spre modul judicios în care un mic curs de apă poate fi transformat printr-un ingenios sistem de stăvilare, într-un eficient curs navigabil. Prin intermediul acestuia mărfurile pot ajunge în toate colţurile Europei, cheltuielile reducându-se de la 3000 de florini dacă carele cu marfă ar circula pe vechile drumuri, la 500 de florini pe calea apei[40].

Acelaşi ochi de gospodar apreciază buna rânduială a semănăturilor din Cremona şi Mantova, observaţiile sale pornind de la calitatea arăturilor şi până la modul de ancadrament al parcelelor precum şi sofisticatul sistem de iraigaţii. Curiozitate dar şi calcul al unei posibile eficienţe economice sporite este descrierea modului de înhămare a cailor sau înjugare a boilor la carele de marfă[41].

Deşi nu regăsim pe parcursul scrierilor lui Golescu o reprezentare de natură antropologică şi tipologică a italienilor, aşa cum întâlnim la Codru Drăguşanu sau mai târziu la Cipariu, impresiile sale legate de contactul cu acest popor sunt că: „Italienii cei nobili şi neguţitori sunt vrednici de iubire, căci sunt oameni slobozi şi galantoni şi împodobiţi cu adevărate daruri de nobleţe; iar cei proşti sunt rău năravuţi, cam cerşitori şi nemulţumitori, cărora şi de le va da cinevaş 3 sfanţihi, pentru ce au tocmit, mulţumire nu va auzi, ci tot va mai cere"[42].

---

[31] *Ibidem*, pp. 120-121.
[32] *Ibidem*, p. 122.
[33] A se sfădi, a concura.
[34] Întâiere = întâietate.
[35] Climă potrivită, climă temperată
[36] Dinicu Golescu, *op. cit.*, p. 123.
[37] *Ibidem*, p. 126
[38] *Ibidem*, pp.124-125.
[39] *Ibidem*, p. 127.
[40] *Ibidem*, pp.127-128.
[41] *Ibidem*, p.131.
[42] *Ibidem*.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

Impresionante prin acuitatea informaţiilor şi logica descrierilor, însemnările boierului muntean au meritul de a se constitui într-un tablou revelator al unei lumi aflate în plin progres economic şi într-un accelerat proces de modernizare socială, dar care posedă un bagaj cultural voluminos a cărui valoare a fost cernută şi şlefuită prin scurgerea aşezată a timpului. Debarasat de horbota stilistică, discursul lui Golescu este departe de a fi catalogat ca o realizare literară. Intenţia autorului este una cu conotaţii eminamente practice, fără semnificaţii ascunse în înfloriturile condeiului şi fără mesaje simbolice.

Cincisprezece ani mai târziu vom găsi în Italia un alt intelectual român care a scris despre peregrinările sale italiene şi anume Costache Negri. După ce a studiat în diferite pensioane din Iaşi, Costache Negri a plecat pentru a urma cursurile universitare la Paris. De aici, în primăvara anului 1839 a plecat împreună cu Vasile Alecsandri spre Italia dorindu-şi ca într-un interval de câteva luni să viziteze mai multe oraşe. Au vizitat astfel: Genova, Civittavecchia, Livorno, Floernţa, Bologna, Trieste. În toamna aceluiaşi an, Vasile Alecsandri pleacă spre ţară în timp ce Negri a rămas în Italia până în anul 1841, călătorind spre sud, la Napoli. Despre perioada şederii sale în Italia cunoaştem relativ puţine detalii, una dintre acestea fiind aceea că Florenţa a fost oraşul unde a poposit în cea mai mare parte a timpului, aici îndrăgostindu-se de o tânără toscană. Deşi nu ştim cât de profunde au fost relaţiile sale cu carbonarii, ele au existat, fapt relevat de acţiunile lui Negri de după întoarcerea în Moldova. Aici s-a străduit să transpună în viaţă, modul de organizare al carbonarilor, prin fondarea unor societăţi secrete de tip revoluţionar[43].

Impresiile sale italiene sunt împărtăşite printr-o serie de trei schiţe intitulate: „Veneţia întâia, a doua şi a treia seară"[44].

Aceste schiţe sunt scrise într-o cheie stilistică simplă care face din plin apel la un repertoriu lingvistic specific oralităţii şi nu textului cult. Tocmai din acest motiv analiza acestor texte trebuie iniţiată de la conceptualizarea contextului perioadei în care au fost concepute şi de la statutul incipient de exprimare a culturii române scrise.

În prima schiţă pătrundem, prin intermediul lui Negri în mijlocul unei drame pasionale, dramă construită pe firul clasic al unei iubiri cu final tragic, dintre un tânăr boier moldovean şi o veneţiană. Întreaga poveste oferă autorului posibilitatea să declame cu o admiraţie efervescentă şi o voluptate acaparatoare, pofta de viaţă a italienilor, modul lor de a transforma noaptea în zi şi febrilitatea cu care trăiesc fiecare clipă, de parcă ar fi ultima. Prin acest tip de abordare, schiţa scoate la iveală una dintre caracteristicile definitorii ale romantismului, fie el şi retard, aşa cum este cel românesc. Bucuria de a trăi cu intensitate fiecare moment pe care ţi-l oferă viaţa, de a transforma raţiunea în sentiment pur şi de a lăsa libere frâiele imaginaţiei, toate înmănunchiate ne oferă măsura acestei caracteristici romantice amintite. Cum putem caracteriza altfel un discurs de genul: „O Italie! Ţară împodobită! Ale fiilor tale simţiri se dezvelesc fără stavilă sub jugul puternic al multor patimi..... Te slăvesc în cerul tău de-a pururea lin şi albastru, în veşnica ta primăvară cu ai tăi codrii şi portocali, în frumuseţea fetelor tale cu părul lung, negru şi neted, picurând ca o mătase pe obraz în inele împletite. Dar mai mult te slăvesc în a ta nefăţarnică slobozenie şi în văzduhul tău înfocat ce aprinde simţirea până şi în sufletele cele mai nesimţitoare"[45].

Ideea „cerului pururea senin" şi a vieţii trăite prin sentimente duse la extrem o regăsim ca un veritabil laitmotiv la majoritatea românilor care vor ajunge în a doua jumătate a secolului XIX şi începutul secolului XX în Italia şi care vor aşterne pe hârtie, sub o formă sau alta, gândurile şi sentimentele lor. Cu excepţia ardelenilor şi a lui Dinicu Golescu, toţi au simţit nevoia de a folosi cascade de epitete şi metafore, întregi înlănţuiri de alegorii, toate acestea fiind menite să scoată în evidenţă beţia de imagini şi senzaţii paradisiace. Italia se ridică din realul palpabil şi păşeşte spre tărâmul idealizat al imaginarului ocrotitor.

În celelalte două schiţe apare ca fundal al Italiei contemporane autorului, antichitatea copleşitoare prin măreţia grăitoare a unui trecu glorios. Totodată atracţia canalelor întunecoase, farmecul gondolelor legănate pe valuri, parfumul de mister şi aventură răspândit peste tot, nu fac altceva decât să catalizeze şi să filtreze trăirile spre ceea ce înseamnă, în viziunea lui Negri, esenţa senzitivă totală, prin bucuria pulsativă a vieţii şi spontaneitatea perpetuă, capabilă să se regenereze la infinit. Condiţia obligatorie pentru transpunerea în realitate a tuturor acestor trăiri este prezenţa fizică şi deschiderea spirituală spre spaţiul italic.

---

[43] *Jertfa lui Costache Negri*, Ed. Flacăra, Bucureşti, 1912, p.69

[44] Publicate în *Propăşirea*, I, 1844, pp. 12-15, 85-88, 132-134, 142-144 şi Costache Negri, *Scrieri*, Bucureşti, 1909, p. 7, 13, 18.

[45] Costache Negri, *Veneţia. Seara I*, Bucureşti, 1909, p. 7.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

Mozaicul eclectic al sentimentelor care hrănesc ființa obligând-o *să trăiască*, întărit cu imagini unicat care se derulează la nesfârșit în fața ochiului și completat de interesul pentru o civilizație valorizantă, este mixtura *magică* a unui romantism ideal.

Prietenul și tovarășul de voiaj al lui Costache Negri, cel puțin până la un moment dat, a fost Vasile Alecsandri, istoria legăturilor sale cu Italia fiind mult mai profundă și îndelungată.

Despre impresia primului contact al lui Alecsandri cu pământul italian, cel din 1839, nu avem nicio informație concretă știind doar că și-a însoțit prietenul, pe Costache Negri, într-o călătorie prin câteva orașe italiene.

Întâmplarea avea să-l readucă din nou în Italia, acest eveniment fiind favorizat de prezența Elenei Negri în peninsulă. Îndrăgostit de aceasta, Alecsandri a văzut-o plecând spre Italia în primăvara anului 1846, pentru a urma un tratament curativ vizavi de tuberculoza care o măcina. Tânărul moldovean și-a urmat la scurt timp iubita, pe un traseu sinuos cu vaporul prin Bosfor, iar apoi spre Trieste și de aici la Veneția. Cei doi au închiriat una dintre cele mai frumoase clădiri din cetatea lagunară, Palazzo Benzon, devenit în secolul XX Vianello. Aici au rămas mai multe luni, timp în care Alecsandri a scris mai multe poeme din viitorul ciclu „Lăcrămioare". Reprezentativă pentru acest ciclu este poezia „Veneția", datată 11 septembrie 1846, palatul Benzoni. Regăsim elementele definitorii ale romantismului și anume transformarea realității cotidiene într-un cadru de fundal iluzoriu, totul se estompează lăsând loc unui exotism luxuriant și unor efluvii de exuberanță pasională. Veneția și senzațiile lumii de afară devin un reflex transfigurat al sentimentului de iubire, sentiment care inundă totul în jur, transformând materialul și profanul în lumină și fericire olimpiană[46].

Deși nu a fost interesat niciun moment de Veneția ca entitate cultural-spirituală, mirajul venețian fiind doar o temă romantică menită să accentueze sentimentele sale față de Elena Negri[47], totuși reușește să înlănțuie într-un mod absolut credibil ca implicare emoțională, versuri ritmate în cadența canțonetelor gondolierilor de pe Canal Grande. Edificatoare în acest sens sunt poemele: „Barcarola venețiană" și „Biondineta"[48].

Înrăutățirea stării de sănătate a Elenei Negri și sosirea iernii îi determină pe cei doi să părăsească Veneția și să se îndrepte spre sudul Italiei, mai precis spre Napoli. Aici l-au întâlnit pe munteanul Nicolae Bălcescu, bolnav și el de tuberculoză și care căuta clima sănătoasă din această zonă tocmai pentru a se trata.

La Napoli zilele s-au scurs în lungi plimbări pe falezele golfului și în spectaculoasele priveliști nocturne, cu Vezuviul răbufnind feroce tușând întunericul cu roșul său incandescent. În speranța descoperirii de material arhivistic și bibliografic în vederea publicării unui volum despre istoria perioadei lui Mihai Viteazul, Bălcescu a fost atras de bibliotecile și arhivele italiene. Ilustrativă în acest sens este febrilitatea cu care lucrează în Palermo acolo unde îl găsim pe parcursul primelor trei luni din 1847, alături de Elena Negri și Alecsandri[49]. Cei trei își petrec amiezile stând în fața Vielei Delfina, locul unde erau cazați Alecsandri și Elena Negri, desfătându-se în căldura oferită cu generozitate de primăvăratecul soare sicilian. Bălcescu citea pasaje din manuscrisul său iar Alecsandri câte una dintre noile sale poezii, totul pentru buna dispoziție a Elenei Negri.

În această perioadă poetul moldovean a scris „Canțonetă napolitană", inspirat din cântecele populare napolitane (datat ianuarie 1847) și „Visurile", poezie a cărei versuri sunt influențate de starea sănătății din ce în ce mai precare a Elenei Negri și de spectrul implacabil al morții. Tocmai datorită acestui eveniment nefericit Vasile Alecsandri și iubita sa s-au îmbarcat pe un vapor pe direcția Constantinopol, pentru a se întoarce în patrie. În apropiere de Bosfor, la începutul lunii mai 1847, Elena Negri moare fiind înmormântată de Alecsandri în cimitirul unei biserici grecești din Pera. Aceasta este încheierea primei etape italiene din viața lui Vasile Alecsandri, etapă a unei tinereți romanțioase plină de transformări interioare și dedicată formării unor percepții personale asupra spațiului italic. Primele impresii și-au lăsat o amprentă definitorie asupra personalității lui Alecsandri, chiar dacă viitoarele călătorii ale poetului în această parte de Europă vor avea loc în cu totul alte împrejurări.

---

[46] Alexandru Ciorănescu, *Italia în literatura română, VII, VIII*, în *Roma*, nr. 1, XIII, 1933, p.14.

[47] În aceste poezii Alecsandri se referă la Elena Negri numind-o Niniță, folosirea diminutivelor fiind o caracteristică a romantismului.

[48] Vasile Alecsandri, *Opere complete. Poezii*, vol. I, București, 1909, p.51.

[49] Nicolae Bălcescu a studiat arhivele din Roma, dar mai ales cele din Genova, unde a fost interesat de comerțul genovez la gurile Dunării în evul mediu; cfr. Alexandru Marcu, *Un fedele amico dei Rumeni: G.V.Ruscalla*, Ed Giusti, Livorno, 1926, p.26.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro

Tânărul june dornic de descoperiri şi acumulări intelectuale s-a transformat într-un om politic cu aspiraţii naţionale care s-a întors în Italia pentru a îndeplini o misiune diplomatică, dar care nu şi-a pierdut simţul critic şi estetic al omului de condei.

În ceea ce-l priveşte pe Nicolae Bălcescu, Italia nu a însemnat altceva decât ţara cu o climă destul de caldă pentru ameliorarea întru-câtva a bolii sale şi datorită faptului că existau numeroase biblioteci şi arhive, a fost un bun prilej de a aduna cât mai multe documente referitoare la epoca lui Mihai Viteazul. Într-o serie de scrisori către Vasile Alecsandri, Nicolae Bălcescu mărturiseşte că, aflându-se în Arhivele Vaticanului a descoperit documente „privitoare la evenimentele de la 1595 între români, transilvăneni şi poloni". În căutarea de noi date istorice, pleacă de la Roma la Genova pentru a cerceta rapoartele funcţionarilor Companiei Genoveze făcute de-a lungul anilor şi arhivele Băncii San Giorgio. În misiva către Alecsandri spune că a descoperit „trei lăzi pline cu corespondenţe asupra ţărilor noastre, corespondenţe foarte preţioase căci ele au fost făcute de impiegaţii Companiei Genoveze care avea multe stabilimente pe malurile Mării Negre şi ale Dunării"[50].

La începutul anului 1847 îl găsim pe Bălcescu la Napoli şi Palermo, alături de Vasile Alecsandri, de unde se întoarce la Paris la începutul lunii aprilie.

Datorită agravării permanente a stării sale de sănătate părăseşte Franţa, iar la 4 octombrie 1852 ajunge la Napoli. De aici îi scrie lui Ion Ghica: „Nădăjduiam să pot şedea mai multe zile în Neapoli dar aerul nu-mi prieşte deloc. Sunt silit să plec. Aici doctorii şi mulţi din locuitorii Romei mă povăţuiesc a nu merge în acest oraş, căci e foarte umed iarna şi n-ar fi bine. Aceasta m-a făcut a mă hotărî a trece la Palermo, a cărui climă e dovedită ca cea mai bună din toată Italia, pentru o boală ca a mea". La 16 octombrie paşaportul lui Bălcescu este vizat pentru plecarea din Napoli spre Palermo. Sosit aici se va instala la hotelul Trinacria pe Via Butera 31[51]. Acesta e locul unde şi moare la 29 noiembrie 1852 şi datorită faptului că nu a dispus de mijloace financiare a fost înmormântat în groapa comună a cimitirului Mănăstirii Capucinilor[52].

Italia cu elementele sale romantice o regăsim în creaţiile unor scriitori de mai mică importanţă în cadrul general al culturii române, de până la 1859-1860. Sunt prezentări clasice unde se invocă trecutul latin comun sau este deplânsă gloria apusă[53].

Spaţiul iatalic este perceput de George Creţeanu ca o reprezentare a unei culturi citadine clasice, oraşe precum Roma sau Veneţia fiind modele în privinţa evoluţiei arhitectonice şi a gloriei trecutului[54].

Aceste scrieri sunt de cele mai multe ori repetitive şi uzitează un limbaj stufos lipsit de originalitate. De cele mai multe ori aceşti autori romantici obscuri preiau elementele artistice din creaţia unora ca Alecsandri, Asachi sau chiar Heliade Rădulescu, topindu-le în cheie proprie, fără să fi ajuns niciodată personal în Italia. Tocmai de aceea trebuie făcută o distincţie clară între intelectualii români a căror formare educaţională a fost strâns legată de spaţiul italian, atât fizic cât şi prin accesul la realizările civilizaţiei italiene şi cei care au cunoscut Italia prin intermediul diverselor lecturi sau conversaţii de salon.

Romaniens from Wallachia and Moldavia in Italy in Modern Age
(Summary)

Italy represents an extraordinary attraction for a Romanian intellectuality at the incipient phase of its process of formation. The Italian space offered exactly the essential elements for the structure of a real intellectuality. Therefore, one could find here the scientific knowledge put into value through the courses of the professors from prestigious universities. The Italian archives and libraries contain technical information as well as the works of the great scholars of mankind. Italy represents the place where it can be found the essence of several centuries of evolution of the Western civilization with all its defining components. All these, together with the Southern Mediterranean sun and the specific Italian way of life were a permanent impulse for knowledge for the young Romanian intellectuality.

---

50 Alexandru Balaci, *Legăturile lui Nicolae Bălcescu cu Giuseppe Mazzini şi Italia*, în *Studii Italiene*, s.n. I, 1958, p.363

51 Dan Berindei, *Ultimii ani de viaţă şi activitate ai lui Nicolae Bălcescu*, în *Revista Istorică*, 30, nr.II, 1977, pp. 2006-2007.

52 Vasile Cândea, *Mărturii româneşti peste hotare*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1998, p.194.

53 C. D. Aricescu, *Roma*, în *Şoimul Carpaţilor, poezii istorice*, Bucureşti, 1860, p. 140.

54 George Creţeanu, *Stelele Veneţiei(Melodii intime)*, Bucureşti, 1855, p.129.

http://cimec.ro / http://complexulmuzealbn.ro